

KRZYSZTOF KASPRZAK

Katedra Turystyki Wiejskiej Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu
ul. Witosza 45, 60-637 Poznań, e-mail: kasprzakjk@poczta.onet.pl

TURYSTYKA KULTUROWA W WYMIARZE PRZYRODNICZYM

Turystyka stała się obecnie nie tylko masowym rytuałem o znacznym potencjale ekonomicznym, ale także ważnym przekazem kulturowym. Dotyczy różnych obszarów działalności człowieka i twórczości związanej z szeroko rozumianą kulturą, obejmując także aspekty dziedzictwa przyrodniczego. Na wzajemne zależności dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz konieczność traktowania ich jako integralnej całości zwraca uwagę szereg międzynarodowych aktów prawnych. Powszechna Deklaracja o Różnorodności Kulturowej określa, że różnorodność kulturowa wyraża się w oryginalności i mnogości tożsamości, cechujących grupy i społeczeństwa tworzące ludzkość. Zgodnie z Konwencją o Różnorodności Biologicznej wymagają także różnorodność kulturowa i tradycyjne gospodarowanie, z którymi są nierozzerwalnie związane zagrożone wartości przyrodnicze. Człowiek jest ukształtowany biologicznie i kulturowo w konkretnych warunkach środowiska przyrodniczego. Swoje antropocentryczne wartości przenosi jednak na przyrodę, ogląda ją głównie poprzez mity ukształtowane w kulturze, która je rozpowszechnia i utrwała. Wiele celów turystyki kulturowej łączy się ściśle ze stanem zasobów przyrody i środowiska przyrodniczego. Istnieje głęboko humanistyczny sens badań przyrodniczych i ochrony przyrody. Ma to bowiem istotne znaczenie dla trwałości i jakości ludzkiej egzystencji.

Słowa kluczowe: turystyka kulturowa, różnorodność przyrodnicza, różnorodność kulturowa, ochrona przyrody

I. WSTĘP

Rozwój kultury przez setki tysięcy lat poprzedzających rewolucję neolityczną był raczej powolny. Natomiast w okresie ostatnich 6-12 tys. lat człowiek żyjąc w bardzo zróżnicowanych i często zmieniających się środowiskach był poddany nie tylko adaptacjom biologicznym (tak jak każdy gatunek), ale także silnemu, szybko rozprzestrzeniającemu się i niezwykle zróżnicowanemu pozagenetycznemu procesowi kulturowemu. Przez kilka tysięcy lat ewolucja kulturowa, będąc mechanizmem działającym bardzo szybko, stawała się dla populacji ludzkich coraz ważniejsza. Przysłoniła różne adaptacje biologiczne (np. fizjologiczne), dostrzegalne dopiero po dłuższym okresie czasu [Kunicki-Goldfinger 1993].

W trakcie rozwoju kultury – pierwotnie pojęciowo związanej tylko z uprawą roli i hodowlą zwierząt (*cultura*) a dopiero od 2065 lat p.n.e. jako swoistej *cultura animi* (uprawa umysłu) związanej ze szczęściem człowieka – wykształciły się także nowe wzory zachowań, a wśród nich zjawisko dobrowolnej społecznej ruchliwości ludzi. Umożliwiła ona zmianę miejsca pobytu, środowiska i codziennego trybu życia w celach nie tylko religijnych, czy wypoczynkowych, ale

i poznawczych². Na pewnym poziomie kultury zaczęto bowiem szukać z potrzeby własnego umysłu, emocji i wiedzy sensu poznania. W naszym kręgu kulturowym wskazując uniwersalne zasady moralne już prawie 2210 lat temu pisano także o potrzebie podróżowania. Uznawano bowiem, że „(...) *Mąż, który podróżował, zna wiele rzeczy i mądrze przemawiać będzie, kto ma wielkie doświadczenie. Kto nie ma doświadczenia, wie mało, a ten, kto podróżował, wzbogacił swą roztropność. Wiele widziałem w moich podróżach i więcej wiem, niż wypowiedzieć potrafię. (...)*” [Biblia ... 2003: Mądrość Syracha (Syr 34, 9-11)]. Dla starożytnych historyków podróże stanowiły intelektualną przyjemność, wynikającą z poznawania innych sposobów życia i myślenia, co wzbogacało osobowość. Bez podróży rozwój cywilizacji przebiegałby bez wątpienia inaczej.

Współczesna turystyka³ jest nie tylko masowym rytuałem o dużym potencjale ekonomicznym, ale także ważnym przekazem kulturowym. Obejmując różne obszary działalności człowieka, dotyczy także szeroko rozumianej kultury w aspekcie dziedzictwa przyrodniczego. Turyści poszukują nie tylko miejsc uważanych za piękne, atrakcyjne i z różnych względów interesujące, ale także nowych sposobów fizycznego i duchowego przeżywania podróży [Wieczorkiewicz 2012]. Puczające jest dlatego oglądanie np. dzieł sztuki w odpowiednim dla nich otoczeniu.

Artykuł jest pełnym tekstem wykładu wygłoszonego 12 grudnia 2018 r. w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk, na konferencji z cyklu „Zasługi dla nauki” pod hasłem „Człowiek wędrujący. Turysta interdyscyplinarny”, której patronował Marceli Motty (1818-1898), nauczyciel, działacz społeczny i pisarz. Konferencja odbyła się pod patronatem Prezydenta Miasta Poznania oraz rektorów poznańskich uczelni: Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, AWF im. Eugeniusza Piaseckiego, Uniwersytetu Przyrodniczego i Uniwersytetu Ekonomicznego.

II. METODA PRACY

Opracowując problematykę zagadnienia analizowano wybrane pozycje literatury i akty prawne. Podjęto charakterystykę turystyki kulturowej, opisano jej cele i zakres oraz znaczenie wzajemnych zależności dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

III. TURYSTYKA KULTUROWA – CELE I ZAKRES

Turystyka kulturowa jest specyficznym rodzajem podróżowania. Są to te wszystkie grupowe lub indywidualne wyprawy o charakterze turystycznym, w których spotkanie uczestników podróży z obiektami, wydarzeniami i innymi walorami kultury wysokiej lub popularnej, albo powiększenie ich wiedzy o organizowanym przez człowieka świecie jest zasadniczą częścią programu podróży lub stanowi rozstrzygający argument dla indywidualnej decyzji o jej podjęciu lub wzięciu w niej udziału [Mikos von Rohrscheidt 2008a]. Do walorów kulturowych, decydujących o turystyczno-kulturowym charakterze podróży zalicza się nie tylko obiekty (np. zabytki ruchome i nieruchome, budowle i zespoły urbanistyczne, dzieła sztuki), wydarzenia (m.in. festiwale, koncerty, wystawy, festyny, spotkania religijne), ale także wartości tak bardzo indywidualne jak przyrost wiedzy, a więc walor edukacyjny. Celem turystyki kulturowej może być każde dobro wytworzone przez człowieka, a także walory przyrodnicze (np. krajobrazy, formacje geologiczne, procesy i zjawiska przyrodnicze, gatunki) o ile zostały one przekształcone lub przynajmniej w jakiś sposób uporządkowane lub przystosowane przez działalność człowieka do jego wymagań. Mogą to być m.in. formy ochrony przyrody i inne obszary chronione (np. uzdrowiskowe), uregulowane ciekły, zbiorniki wodne oranżerie, arboreta, palmiarnie, ogrody botaniczne i zoologiczne, muzea przyrodnicze. Podróże, w których poznajemy tego rodzaju

^{2 2} Rozmowy tusculańskie, Tusculanki (*Tusculanorum disputationum libri V*; Marek Tulliusz Cynceron, 45 r. p.n.e.)

³ Światowa Organizacja Turystyki przy ONZ (*United Nation World Tourism Organization, UNWTO*) definiuje turystykę jako ogół czynności osób, które podróżują i przebywają w celach wypoczynkowych, zawodowych lub innych nie dłużej niż rok bez przerwy poza swoim codziennym otoczeniem, z wyłączeniem wyjazdów, w których głównym celem jest aktywność zarobkowa

obiekty mają wyraźny aspekt edukacyjny, co jest podstawowym elementem podróży kulturowych [Kasprzak 2014]. Dlatego podróz, w której poznajemy obiekty przyrodnicze i powiększamy naszą wiedzę na ich temat jest uważana także za wyprawę kulturową [Mikos v. Rohrscheidt 2008b].

Ochrona różnorodności biologicznej i kulturowej na obszarach dziedzictwa kulturowego

Na zależności dziedzictwa naturalnego i kulturowego oraz konieczność traktowania ich jako integralnej całości zwraca uwagę szereg aktów prawnych (tabela 1), przygotowanych m.in. przez Organizację Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO*) [Morzół 2011, Raszka i in. 2016].

Tabela 1 – Table 1

Podstawowe międzynarodowe akty prawne dotyczące ochrony różnorodności biologicznej i dziedzictwa kulturowego / *Basic international legal acts regarding the protection of biodiversity and cultural heritage*

Akty prawne dotyczące ochrony: \ <i>Legal acts regarding the protection of:</i>	
różnorodności biologicznej / <i>biodiversity</i>	dziedzictwa kulturowego / <i>cultural heritage</i>
Konwencja o Różnorodności Biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r. / <i>Convention on Biological Diversity</i> [Konwencja ... 1992, Oświadczenie ... 2002]	Powszechna Deklaracja o Różnorodności Kulturowej przyjęta na 31 Sesji Konferencji Generalnej UNESCO, Paryż 2.11.2001 r. / <i>UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity</i> ; Konwencja UNESCO sporządzona w Paryżu 20.10.2005 r. w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego* / <i>Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions</i> * [Konwencja UNESCO ... 2007]
Konwencja o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego, sporządzona w Ramsarze dnia 2 lutego 1971 r. - tzw. konwencja ramsarska / <i>Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat, The Ramsar Convention</i> [Konwencja ... 1978, Oświadczenie ... 1978]	Konwencja o ochronie światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji / <i>World Heritage Convention</i> [Konwencja ... 1976, Oświadczenie ... 1976]
Konwencja o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt sporządzona w Bonn dnia 23 czerwca 1979 r. – tzw. konwencja bońska / <i>Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals, The Bonn Convention</i> [Konwencja ... 2003, Oświadczenie ... 2003]	Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturalnego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. / <i>Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage</i> [Konwencja UNESCO ... 2011]
Konwencja o ochronie dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk, sporządzona w Bernie dnia 19 września 1979 r. – tzw. konwencja berneńska / <i>Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, The Bern Convention</i> [Konwencja ... 1996, Oświadczenie ... 1996]	Ustawa z dnia 13 maja 2011 r. o ratyfikacji Konwencji o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy, sporządzonej w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. / <i>Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe</i> (Ustawa ... 2011, Oświadczenie ... 2012)
Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, Waszyngton 3 marca 1973 r. – tzw. konwencja waszyngtońska / <i>Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora – CITES, The Washington Convention</i> [Konwencja ... 1991, Oświadczenie ... 1991]	Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona), sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. / <i>European Convention on the Protection of the Archeological Heritage (revised)</i> [Europejska Konwencja ... 1996, Oświadczenie ... 1996]
	Europejska Konwencja Krajobrazowa sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. / <i>European Landscape Convention</i> [Europejska Konwencja ... 2006]
	Rekomendacja UNESCO o Historycznym Krajobrazie Miejskim (2011 r.) / <i>UNESCO Recommendation on the Historic Urban Landscape</i>

*uwzględniając zasady określone Powszechną Deklaracją o Różnorodności Kulturowej ustanowiono rezolucją 57/249 z 22 grudnia 2002 r., – odnosząc się do zasady ... *tolerancji i poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz promocji i ochrony praw człowieka, w tym prawa do rozwoju...* – Światowy Dzień Różnorodności Kulturowej dla Dialogu i Rozwoju (*World Day for Cultural Diversity for Dialogue and Development*); święto obchodzone corocznie 21 maja. Celem obchodów jest promocja kultury, różnorodności kulturowej, dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego, produktów przemysłu artystycznego, dóbr oraz usług związanych z kulturą

Istnieją ściśle związki między ochroną różnorodności kulturowej i przyrodniczej. Powszechna Deklaracja o Różnorodności Kulturowej określa, że różnorodność kulturowa wyraża się w oryginalności i mnogości tożsamości, cechujących grupy i społeczeństwa tworzące ludzkość. Różnorodność kulturowa jako źródło wymiany, innowacyjności i kreatywności stanowi wspólne dziedzictwo ludzkości i musi zostać uznana oraz potwierdzona dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń. Tworzą ją wszystkie społeczności świata, wraz z ich odrębnością etniczną, historyczną, językową, religijną oraz środkami wyrazu artystycznego. Składa się na nią mnogość: praktyk (rytuałów, systemów produkcyjnych i systemów przekazu wiedzy), sposobów organizacji społecznej (systemów społecznych, prawnych, instytucji społecznych, systemów własności i przywództwa), systemów wartości (religijnych, etnicznych, duchowych, wierzeń i poglądów na świat), wiedzy specjalistycznej i umiejętności, języków, środków ekspresji artystycznej (sztuki, architektury, literatury i muzyki).

Konwencja o Różnorodności Biologicznej określa natomiast, że różnorodność biologiczna to „... zróżnicowanie wszystkich żywych organizmów występujących na Ziemi w ekosystemach lądowych, morskich i słodkowodnych oraz w zespołach ekologicznych, których są częścią; dotyczy to różnorodności w obrębie gatunku, pomiędzy gatunkami oraz różnorodności ekosystemów ...”. Konwencja ta zmieniła całkowicie podejście do ochrony zasobów przyrody. Nie tylko na nowo określiła pojęcie cenności gatunków, rozszerzyła pojęcie różnorodności biologicznej, zweryfikowała pojęcie naturalności, ale także uściśliła pojęcie zjawiska godnego ochrony. Zgodnie z tą Konwencją ochrony wymagają także różnorodność kulturowa i tradycyjne sposoby gospodarowania, z którymi są nierozzerwalnie związane zagrożone wartości przyrodnicze [Andrzejewski i Weigle 2003].

Różnorodność biologiczna nie jest zjawiskiem stałym i ulega ciągłym zmianom. Wpływ na to mają zarówno naturalne procesy ewolucyjne, niekiedy modyfikowane przez oddziaływania człowieka, jak i bezpośrednia i pośrednia presja cywilizacyjna. Spośród wielu współczesnych zagrożeń dla zasobów przyrody w naszym kraju do najważniejszych należą [Weigle 2003]:

- zmiany cech siedlisk (np. w wyniku eutrofizacji, odwodnienia, zakwaszenia gleby, skażeniem toksycznymi związkami chemicznymi,
- przekształcenia struktury krajobrazu i likwidacja siedlisk i ekosystemów w skutek zmian sposobów użytkowania ziemi,
- fragmentacja siedlisk,
- negatywna presja człowieka na gatunki uważane za niepożądane,
- nadmierna eksploatacja populacji gatunków użytkowych,
- zmiany systemu uprawy i hodowli;
- inwazja gatunków obcych lub zaplanowane ich introdukcje.

Zagrożenia te w Polsce są głównie wynikiem postawy i życiowych aspiracji dużej części społeczeństwa wyrażającymi się wzrastającą konsumpcją dóbr, w tym zasobów środowiska przyrodniczego oraz stosunkowo niską wrażliwością przyrodniczą przedstawicieli wybieralnych organów władzy oraz administracji rządowej i samorządowej. Wpływ ma także niedostateczne uwzględnianie potrzeb i zasad ochrony przyrody w gospodarce przestrzennej, m.in. przy sporządzaniu dokumentów planistycznych na poziomie gminy i w trakcie ich realizacji, zmiany struktury własności ziemi, szczególnie w wyniku prywatyzacji państwowych gruntów rolnych, co prowadzi do przebudowy przyrodniczych elementów krajobrazowych (mozaiki pól, likwidacji zadrzewień śródpolnych), zmiany tradycyjnego systemu upraw i hodowli, wynikającej z intensyfikacji produkcji oraz nadal istniejących zaległości w stosowaniu przyjaznych środowisku technologii produkcji i w inwestycjach infrastruktury technicznej ochrony środowiska.

Znaczne zagrożenia, których intensywność w Polsce wzrasta, stwarza także turystyka i rekreacja. Do najważniejszych, mających od lat także bezpośredni wpływ na walory kulturowe

i przyrodnicze (tabela 2), należą: dynamiczny, często chaotyczny rozwój bazy noclegowej w tradycyjnych miejscowościach turystycznych i na obszarach dotychczas turystycznie niewykorzystywanych, intensywny i niekontrolowany rozwój zabudowy podmiejskiej, wzrost korzystania z transportu indywidualnego podczas wyjazdów turystycznych oraz penetracja turystyczna cennych przyrodniczo obiektów, nieprzygotowanych do przyjęcia turysty.

Tabela 2 – Table 2

Najważniejsze oddziaływania turystyki i rekreacji na różnorodność biologiczną / *The most important impacts of tourism and recreation on biodiversity* [Weigle 2003]

Zagrożenia / <i>Threats</i>	Wpływ na różnorodność biologiczną (przykłady) <i>Affects on biodiversity (examples)</i>
<ul style="list-style-type: none"> niekontrolowany rozwój bazy turystycznej i rekreacyjnej, w tym na obszarach przyrodniczo cennych / <i>uncontrolled development of tourism and recreational facilities, including in valuable natural areas</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ograniczenie powierzchni naturalnej i półnaturalnej przyrody / <i>limiting the surface of natural and seminatural nature</i> degradacja krajobrazu / <i>landscape degradation</i> synantropizacja roślin i zwierząt / <i>plant and animal synanthropization</i> zmiany warunków siedliskowych w wyniku zanieczyszczenia środowiska / <i>changes in habitat conditions as a result of environmental pollution</i> przekształcanie ekosystemów i ustępowanie gatunków wrażliwych / <i>transforming ecosystems and regression of sensitive species</i>
<ul style="list-style-type: none"> penetracja turystyczna obszarów cennych przyrodniczo nie przygotowanych do przyjęcia tak wysokiego ruchu turystycznego / <i>tourist penetration of valuable natural areas not prepared for high tourist traffic</i> 	<ul style="list-style-type: none"> synantropizacja roślin i zwierząt / <i>plant and animal synanthropization</i> płoszenie zwierząt / <i>disturbance of animals</i>

Europejska Konwencja Krajobrazowa. Krajobraz z przyrodniczego i kulturowego punktu widzenia można ujmować jako obszar: naturalny, kulturowy, ekonomiczny i identyfikacji, albo jako miejsce działalności (rekreacji, podróży), świadectwo dziejów Ziemi oraz jako wspólną własność. W tak szerokim ujęciu krajobraz to z jednej strony przestrzeń tworzona przez przyrodę i człowieka, stanowiąca jego fizyczne otoczenie i z drugiej to rezultat naszej percepcji, stanowiącej specyficzny artefakt funkcjonujący tylko w wyobraźni człowieka [Pietrzak 2010].

Od szeregu lat występuje w Polsce wyraźny kryzys ochrony krajobrazu. Społeczny odbiór ustanawiania wszelkich form ochrony jest na ogół bardzo zły. Ochrona krajobrazu w jakiegokolwiek formie, np. w parku narodowym, czy parku krajobrazowym, uważana jest najczęściej jako hamulec rozwoju gospodarczego i ograniczanie praw własności prywatnych właścicieli. Liczne konflikty powstające na terenie całego kraju są rezultatem dążeń do szybkiego nadrobienia budowy infrastruktury technicznej (np. drogi, systemy kanalizacyjne, osiedla mieszkaniowe) w stosunku do krajów Europy Zachodniej. Ponieważ społeczne oczekiwania dotyczące ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego są niezwykle słabo określone, dlatego m.in. w Polsce brak jest całościowej ochrony krajobrazów. Wartości przyrodniczo-kulturowe prawie zawsze ustępują racjom społecznym i decyzjom ekonomicznym. Jednym z głównych powodów tej sytuacji jest nieprzestrzeganie Europejskiej Karty Krajobrazowej (*European Landscape Convention*), jako wielostronnej umowy międzynarodowej mającej moc wiążącą wobec państw sygnatariuszy. Konwencja stanowi jedyny akt prawny, który traktuje krajobraz bezpośrednio, definiuje jego pojęcie, działania związane z jego ochroną i zarządzaniem; zmierza także do integracji przepisów z zakresu

ochrony całości krajobrazu. Konwencja w art. 1 definiuje krajobraz jako „obszar postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich”. Wyraźnie nawiązuje do architektonicznej (fizjonomicznej) koncepcji krajobrazu, uwzględniając zarówno czynniki przyrodnicze, jak i kulturowe. Ochrona krajobrazu obejmuje działania na rzecz zachowania i utrzymywania ważnych lub charakterystycznych cech krajobrazu tak, aby ukierunkować i harmonizować zmiany, wynikające z procesów społecznych, gospodarczych i środowiskowych. Konwencja nie ogranicza krajobrazu do tego co jest wytworem środowiska przyrodniczego. Uwzględniając działalność człowieka definiuje zarówno krajobraz naturalny (przyrodniczy), jak i krajobraz kulturowy. W Preambule Konwencji podkreślono, że państwa członkowskie Rady Europy, jako sygnatariusze Konwencji, uważają, że krajobraz pełni ważną rolę w publicznych zainteresowaniach dziedzinami kultury, ochrony środowiska i przyrody, sprawami społecznymi oraz stanowi zasób sprzyjający działalności gospodarczej i umożliwiający poprawę życia. Jego ochrona, a także gospodarka i planowanie, mogą przyczyniać się do tworzenia miejsc pracy. Krajobraz przyczynia się do tworzenia kultur lokalnych i jest podstawowym komponentem europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, przyczyniając się do dobrobytu ludzi i konsolidacji europejskiej tożsamości jednostki i społeczności lokalnych. Państwa członkowskie Rady Europy poprzez Konwencję postanowiły m.in.:

- prowadzić działania mające na celu podnoszenie świadomości społeczeństwa na temat wartości i roli krajobrazów oraz zachodzących w nich zmian;
- upowszechniać edukację krajobrazową na różnych szczeblach oraz organizować szkolenia w zakresie oceny i działań dotyczących krajobrazu: ochrony, zarządzania i planowania;
- pogłębiać wiedzę o krajobrazach na swoim terytorium: zidentyfikować krajobrazy, określić i przeanalizować ich charakter oraz czynniki przyczyniające się do ich zmian.

Europejska Konwencja Krajobrazowa uwzględniła także szereg wcześniejszych ustaleń międzynarodowych zawartych w następujących konwencjach: dotyczącej ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, berneńskie, w sprawie ochrony dziedzictwa architektonicznego Europy, w sprawie ochrony dziedzictwa archeologicznego, o różnorodności biologicznej. Uwzględnione zostały także konwencje o: współpracy transgranicznej między wspólnotami i władzami terytorialnymi (*European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities*) [Europejska Konwencja ... 1993, Oświadczenie ... 1993] oraz o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska (*Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters*) [Konwencja ... 2003, Ustawa ... 2001, Oświadczenie ... 2003], a także zasady Europejskiej Karty Samorządu Terytorialnego (*European Charter of Local Self-Government*) [Europejska Karta ... 1994, Oświadczenie ... 1994].

Każda ze stron Konwencji powinna podejmować działania na rzecz zintegrowania krajobrazu z własną polityką w zakresie planowania regionalnego i urbanistycznego oraz własną polityką kulturalną, środowiskową, rolną, społeczną i gospodarczą, jak również z wszelką inną polityką, która bezpośrednio lub pośrednio oddziałuje na krajobraz. Także Polska ratyfikując Konwencję dopiero w 2004 r., zobowiązała się do dbałości o jakość krajobrazu, stanowiącego zasób gospodarczy przyczyniający się do wzrostu zatrudnienia i wpływający na jakość życia codziennego, a zarazem na dziedzictwo kultury. Konsekwentna realizacja celów Konwencji dotyczących relacji człowiek – krajobraz w ramach przestrzennego zagospodarowania kraju i regionów, a także na szczeblu lokalnym wymaga aby wdrożenie obejmowało trzy poziomy działań: rozpoznanie zasobów, gospodarowanie nimi i edukację wspomagającą.

Podstawowym zagrożeniem dla krajobrazu w Polsce jest wszechobecny chaos urbanistyczny, stałe rozpraszanie zabudowy i rozlewanie się miast. Zaproponowane rozwiązania dotyczące ochrony krajobrazu są jak dotąd zupełnie fragmentaryczne i tak naprawdę niczego nie rozwiązują [Ustawa ... 2015]. Kompleksowo ujęte zobowiązania wynikające z Europejskiej Konwencji Krajobrazowej potraktowano w ustawie jedynie w zakresie dotyczącym głównie reglamentacji działalności reklamowej, w tym także w zakresie wnoszenia określonych opłat reklamowych, ale i to jest obecnie wątpliwe w sytuacji braku na wielu terenach lokalnych regulacji w tym zakresie. Ocenia się, że ustawa z „prokrajobrazowej” stała się jedynie ustawą „antyreklamową”. To słaba i ostrożna próba zapanowania nad chaosem w sytuacji całkowitego braku rządowej działalności legislacyjnej w tym zakresie [Kasprzak i Raszka 2016].

Gospodarowanie krajobrazem winno mieć na celu ochronę i takie korzystanie z zasobów krajobrazu, aby pomnażaniu ulegał majątek zarówno w wymiarze ekonomicznym, jak i kulturowym. Podstawowe znaczenie dla długotrwałej ochrony krajobrazu, lepszego planowania i dalszego rozwoju gospodarczego ma podnoszenie świadomości krajobrazowej w społeczeństwie. W naszym kraju jest to tym bardziej konieczne, ponieważ w odbiorze społeczności lokalnych ochrona krajobrazu traktowana jest na ogół wyłącznie jako działalność mająca na celu wstrzymywanie rozwoju. Oparcie tego rozwoju na ochronie krajobrazu jest najczęściej niezrozumiałe. Dla niektórych władz gminy krajobraz i związana z nim ochrona dziedzictwa i kulturowego nie ma często żadnego znaczenia. Przykładem może być np. działalność burmistrza Mosiny (woj. wielkopolskie, pow. poznański) ubolewającego publicznie, że na terenie gminy znajdują się Wielkopolskie Park Narodowy i Rogaliński Park Krajobrazowy, ograniczające jej rozwój i przyczyniające się do braku odpowiednio wysokich wpływów do budżetu. Liczą się bowiem tylko inwestycje takie jak budowa w bezpośrednim sąsiedztwie tych form ochrony przyrody, magazynów, hal przemysłowych, czy kolejnego developerskiego osiedla domów jednorodzinnych. Takie nieumiejętne zarządzanie przestrzenią w gminie prowadzi bezpośrednio do nieodwracalnego niszczenia dziedzictwa narodowego.

IV. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE I KULTURA

Człowiek jest ukształtowany biologicznie i kulturowo w konkretnych warunkach środowiska przyrodniczego, które uważa za odpowiednie dla siebie. Swoje antropocentryczne wartości przenosi na przyrodę, która jednak nie ma z nimi nic wspólnego. Ogląda ją głównie poprzez mity ukształtowane w kulturze, która je rozpowszechnia i utrwała. Jednym z najpowszechniejszych i niezmiennych od lat jest przekonanie, że w przyrodzie panuje równowaga, którą należy zachować. Pogląd ten wynika zarówno z niezrozumienia przebiegu i sensu procesów przyrodniczych, jak i generalizowania wrywkowych i niedokładnych obserwacji z ludzkiej perspektywy czasowej, bez stosowania miary czasu odpowiedniej dla danego procesu. W szerszej niż ludzka skali czasowej nie ma w przyrodzie nic stałego. Żyjemy w ekosystemach, w których równowaga nie istnieje. Innym kulturowym mitem jest konieczność powrotu człowieka do Natury. Nie wiadomo jednak co to dokładnie ma oznaczać. Najważniejszym miejscem życia człowieka są obecnie krajobrazy kulturowe, utworzone i przez niego utrzymywane. Obecnie wiele obiektów przyrodniczych, które zostały ukształtowane przez kulturę [np. łąki górskie (Pieniny, Tatry)] może być chronione wyłącznie przez regularne koszenie lub wypas. Bez tych działań bardzo szybko pokryte zostałyby lasem. Powszechnie uważa się, że funkcjonowanie biosfery zależy od bogactwa jej gatunków. Jego zachowanie ma oczywiście dla człowieka znaczenie praktyczne, etyczne i estetyczne. Zależy jednak wyłącznie od przyjętego w danej kulturze systemu wartości. Praktycznie sprowadza się to do korzyści uzyskiwanych przez człowieka bezpośrednio ze współczesnych zasobów przyrody (m.in. produkcja żywności i leków) oraz próby utrzymania jej w stanie zapewniającym podtrzymanie

cywilizacji ludzkiej także w przyszłości. Coraz większa degradacja środowiska przyrodniczego wymusza obecnie jeszcze większą jego eksploatację, póki jest ono jeszcze fizycznie dostępne. Utrzymanie różnorodności jest potrzebne do utrzymania biosfery w stanie pożądanym dla człowieka. Ten stan pożądanym można by określić jako niewiele zmieniony w stosunku do zastanego parę tysięcy lat temu przez naszą cywilizację. Są to jednak przypuszczenia, bowiem nie wiadomo jaki związek istnieje między liczbą gatunków a długotrwałym utrzymaniem biosfery w stanie odpowiadającym ludziom w przyszłości. Ze względów racjonalnych zachowanie różnorodności biologicznej jest pożądanym, a jej zmniejszenie prawdopodobnie może pogorszyć stan środowiska odpowiadającego ludziom. Różnorodność biologiczna dla ekosystemów i biocenoz jest obojętna, jedynie dla człowieka jej utrzymanie jest ogromną wartością, chociaż nie wiadomo ile właściwie gatunków przetrwało i obecnie zamieszkuje wspólnie z ludźmi Ziemię [Weiner 1999]. Z antropologicznego punktu widzenia przyroda wcale nie jest „naturalna”, lecz nasycona kulturowymi znaczeniami nawet wtedy, gdy wyłączymy z niej cywilizacyjne wykorzystanie. Przyroda, przestrzeń i percepcja wzajemnie się splatają, a każda epoka ma inny wzór tego splotu. Krajobraz i przyroda mają więc historycznie zmienną symbolikę i wartości, co przynosi kompleksowo odmienne sposoby i treści ich recepcji [Angutek 2013].

Przykładem takiego ujęcia może być krajobraz dolin rzecznych (np. Odry i jej dopływów), parków wiejskich, czy Tatr. W dolinie Odry – wchodzącej w skład 9 jednostek fizyczno-geograficznych o randze mezoregionów, które tworzą 7 jednostek o randze makroregionów [Kondracki 2001] i stanowiącej ważny korytarz ekologiczny o randze krajowej [Jankowski i Świerkosz 1995] – występują prehistoryczne ślady osadnictwa potwierdzone licznymi znaleziskami archeologicznymi (m.in. pozostałości osad i cmentarzysk ludów penetrujących ten teren począwszy od VII wieku). Dolinę wyróżnia również bogactwo i różnorodność tak całych zespołów urbanistycznych, jak i kompleksów zabytkowych oraz pojedynczych obiektów, z których wiele odznacza się wybitnymi walorami architektonicznymi, artystycznymi i historycznymi. Zachowały się tu cenne zespoły urbanistyczne o średniowiecznym rodowodzie, z zachowanymi fragmentami murów obronnych, baszt, bastei i bram. Zabudowa wielu z nich posiada typowy dla śląskich miast lokacyjnych, układ z obszernym rynkiem, ratuszem i blokiem śródrzykowym wypełnionym mieszczkańskimi kamienicami (np. Głogów, Oława, Prochowice, Środa Śląska, Wińsko, Wołów, Wrocław) oraz zabytki pocysterskie o znaczeniu międzynarodowym. Występują muzea i skanseny, miejsca pielgrzymkowe, obiekty martyrologii, odbywają się imprezy kulturalne i turystyczne; są tutaj także korzystne warunki dla rozwoju agroturystyki w obszarach wiejskich. Szczególnie groźne dla materialnych zasobów kulturowych w dolinie jest jednak zagrożenie powodziowe. W wyniku powodzi z 1997 r. doszło do uszkodzeń i zniszczeń wielu cennych obiektów i zespołów zabytkowych. Znaczne podwyższenie wód gruntowych doprowadziło do zalania zespołów urbanistycznych (Brzeg Dolny, Uraz, Wrocław), krypt kościołów i piwnic zabytkowych domów mieszkalnych oraz budynków użyteczności publicznej (m.in. zespół klasztorny w Lubiążu, zespoły i obiekty zabytkowe we Wrocławiu w rejonie Ostrowa Tumskiego, Starego Miasta i Śródmieścia) oraz do zalania i zniszczenia zabytkowych parków i układów zieleni (we Wrocławiu Park Szczytnicki – Ogród Japoński, Miejski Ogród Zoologiczny). Awaryjne pobieranie piasku na budowę wałów przeciwpowodziowych spowodowało degradację licznych stanowisk archeologicznych (m. in. Rędzin (gm. Wrocław), Słup (gm. Środa Śląska), Baszyn (gm. Wińsko), Tarchalice (gm. Wołów). Dewastacji uległy zabytkowe obiekty ruchome stanowiące wyposażenie kościołów, jak i obiekty znajdujące się w zbiorach niektórych wrocławskich bibliotek (Uniwersyteckiej, Ossolineum).

Parki wiejskie są ściśle związane z historią i kulturą naszego kraju, stanowią kompozycyjną całość z dworami i pałacami. Zakładano je od setek lat praktycznie we wszystkich majątkach

ziemskich. Dobrze zaprojektowane zgodnie z kanonami mody panującej w danej epoce, a następnie pielęgnowane parki przy okazałych rezydencjach zajmowały niekiedy powierzchnię kilkudziesięciu ha. W przeważającym na terenie naszego kraju krajobrazie rolniczym parki wyróżniają się odmienną roślinnością z przewagą drzew i krzewów oraz bardzo zróżnicowanymi licznymi mikrosiedliskami, tworząc specyficzne wyspy środowiskowe. Ponieważ parki wiejskie zwykle zakładano w oparciu o istniejące drzewostany, dlatego niejako przy okazji przyczyniano się do ich ochrony. Poza starymi cmentarzami, parki stanowią nieliczne miejsca, gdzie zachowało się wiele imponujących wymiarami drzew gatunków rodzimych i obcych, znajdują się stanowiska licznych gatunków roślin i zwierząt chronionych, zagrożonych i rzadkich. Są to również miejsca gniazdowania ptactwa i innych zwierząt, w tym również leśnych, wypieranych z intensywnie użytkowanych terenów rolniczych.

Tatry odgrywają wyjątkową rolę w krajobrazie i kulturze Polski i Słowacji. Ludność zamieszkująca Podtatrze i użytkująca gospodarczo te góry wytworzyła swoistą kulturę materialną, duchową i społeczną. Tatry stały się ogromną atrakcją dla ludzi poszukujących nowych wrażeń. Przez swą odrębność krajobrazową i etnograficzną są warształem prac badawczych z różnych dziedzin oraz natchnieniem dla malarzy, muzyków i pisarzy. Dla Polaków i Słowaków są od XIX wieku symbolem aspiracji i narodowych dążeń wolnościowych. Oddziaływały na kulturę i sztukę także na Węgrzech, a przed laty ważną rolę odegrały także dla Niemców spiskich i śląskich.

Wiele celów turystyki kulturowej łączy się ściśle ze stanem zasobów przyrody. W 1969 r. powszechne poruszenie i bardzo rozległe skutki prawne, organizacyjne, materialne i polityczne wywołał raport Sekretarza Generalnego ONZ Sithou U'Thanta „Problemy ludzkiego środowiska” (*The problems of human environment*). Treść tego dokumentu, który ukazał się we właściwym momencie historycznym, okazała się dla większości ludzi nowością. Szeroko upowszechniony przez media raport stał się znany w różnych środowiskach zawodowych i społecznych. Wydana 36 lat później Milenijna Ocena Ekosystemów (*Millenium Ecosystem Assessment*), wskazując w sposób wszechstronny i naukowo uzasadniony rolę ekosystemów w zaspokajaniu ludzkich potrzeb materialnych i kulturowych (np. duchowych, estetycznych, rekreacyjnych, edukacyjnych), już taką nowością, czy sensacją nie była. Sytuacja międzynarodowa i społeczna wewnątrz większości krajów skupia obecnie uwagę ludzi na trosce o własne zagrożone bezpieczeństwo socjalne. Dokument ten został w niewielkim stopniu upowszechniony i dlatego praktycznie jest mało znany. Nie wywołał takiego wrażenia jak raport U'Thanta i w zasadzie nie wyszedł poza krąg specjalistów z zakresu ochrony zasobów przyrody. Wiele przyjętych w tym dokumencie założeń, ocen i prognoz dotyczących różnorodności biologicznej, jak np. zakładane wydatne zmniejszenie na całym świecie do 2010 r. wskaźników strat na wszystkich poziomach różnorodności biologicznej, nie zostało spełnionych. Były one formułowane niekiedy bardzo optymistycznie nieco w oderwaniu od rzeczywistości i okazały się nieaktualnymi już w chwili ukazania się tego dokumentu. A przecież powinni być nim zainteresowani zarówno przyrodniccy, jak i humaniści, bowiem Milenijna Ocena Ekosystemów pokazuje nowy i głęboko humanistyczny sens badań przyrodniczych i ochrony przyrody. Wykazała, że ma to istotne znaczenie dla trwałości i jakości ludzkiej egzystencji [Millenium ... 2005a, 2005b].

V. PODSUMOWANIE

W artykule zaprezentowano podstawowe międzynarodowe akty prawne dotyczące ochrony różnorodności biologicznej i dziedzictwa kulturowego. Wykazano także, że wiele celów turystyki kulturowej łączy się ściśle ze stanem zasobów przyrody i środowiska przyrodniczego. Opisano najważniejsze oddziaływania turystyki i rekreacji na różnorodność biologiczną.

BIBLIOGRAFIA

1. Andrzejewski R., Weigle A. (red.) 2003. Różnorodność biologiczna Polski. Drugi polski raport – 10 lat po Rio. Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska. Warszawa.
2. Angutek D. 2013. Kulturowe wymiary krajobrazu. Antropologiczne studium recepcji przyrody na prowincji: od teorii do empirii. BOGUCKI Wydawnictwo Naukowe. Poznań.
3. Biblia Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. 2003. Wydawnictwo Pallotinum. Poznań.
4. Jankowski W., Świerkosz K. (red.) 1995. Korytarz ekologiczny doliny Odry. Stan – Funkcjonowanie – Zagrożenia. Fundacja IUCN Poland. Warszawa.
5. Kasprzak K. 2014. Etyczne podróżowanie edukacyjne. W: M. Kazimierczak (red.). Etyczny wymiar podróży kulturowych. AWF im. Eugeniusza Piaseckiego. 67-77.
6. Kasprzak K., Raszka B. 2016. Ustawa „krajobrazowa” – koszty i chaos. Przegląd Komunalny. 2 (293). 53-54.
7. Kondracki J. 2001. Geografia regionalna Polski. PWN. Warszawa.
8. Kunicki-Goldfinger W. J. H. 1993. Znikąd donikąd. Państwowy Instytut Wydawniczy, Biblioteka Myśli Współczesnej. Warszawa.
9. Mikos v. Rohrscheidt A. 2008a. Turystyka kulturowa. Fenomen, Potencjał, Perspektywy. GWSHM Millenium. Gdańsk.
10. Mikos v. Rohrscheidt A. 2008b. Turystyka Kulturowa – wokół definicji. Turystyka Kulturowa. 1. 4-21.
11. Millenium Ecosystem Assessment 2005a. Ecosystems and Human Well-being; Synthesis. Island Press. Washington. DC.
12. Millenium Ecosystem Assessment 2005b. Ecosystems and Human Well-being: Biodiversity Synthesis. World Resource Institute. Washington. DC.
13. Morzoł I. 2011. Ochrona różnorodności biologicznej i kulturowej na obszarach dziedzictwa kulturowego UNESCO. W: A. Kalinowska (red.). Wybrane zagadnienia z ekologii i ochrony środowiska. Różnorodność biologiczna w wielu odsłonach. UW. Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym. Warszawa. 45-58.
14. Pietrzak M. 2010. Podstawy i zastosowania ekologii krajobrazu. Teoria i metodologia. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. J. A. Komeńskiego. Leszno.
15. Raszka B., Kalbarczyk E., Kasprzak K., Kalbarczyk R. 2016. Ochrona i zarządzanie krajobrazem kulturowym. Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu.
16. Weigle A. 2003. Wprowadzenie. Część II. Presja. W: R. Andrzejewski, A. Weigle (red.), Różnorodność biologiczna Polski. Drugi polski raport – 10 lat po Rio. Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska. Warszawa. 192-196.
17. Weiner J. 1999. Życie i ewolucja biosfery. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.
18. Wieczorkiewicz A. 2012. Apetyt turysty. O doświadczaniu świata w podróży. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS. Kraków.

Akty prawne

1. *Europejska Konwencja ramowa o współpracy transgranicznej między wspólnotami i władzami terytorialnymi sporządzona w Madrycie dnia 21 maja 1980 r.* (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 287)
2. *Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona), sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r.* (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564)
3. *Europejska Konwencja Krajobrazowa sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r.* (Dz. U. z 2006 r. Nr 14, poz. 98)
4. *Europejska Karta Samorządu Terytorialnego sporządzona w Strasburgu dnia 15 października 1985 r.* (Dz. U. z 1994 r. Nr 124, poz. 607)

5. *Konwencja UNESCO sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego* (Dz. U. z 2007 r. Nr 215, poz. 1585)
6. *Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturalnego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r.* (Dz. U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018)
7. *Konwencja o ochronie światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji* (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190)
8. *Konwencja o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego, sporządzona w Ramsarze dnia 2 lutego 1971 r.* (Dz. U. z 1978 r. Nr 7, poz. 24)
9. *Konwencja o Różnorodności Biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r.* (Dz. U. Nr 184, poz. 1532)
10. *Konwencja o ochronie dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk, sporządzona w Bernie dnia 19 września 1979 r.* (Dz. U. z 1996 r. Nr 58)
11. *Konwencja o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt sporządzona w Bonn dnia 23 czerwca 1979 r.* (Dz. U. z 2003 r. Nr 2, poz. 17)
12. *Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, sporządzona w Waszyngtonie dnia 3 marca 1973 r.* (Dz. U. z 1991 r. nr 27, poz. 112)
13. *Konwencja o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska, sporządzona w Aarhus dnia 25 czerwca 1998 r.* (Dz. U. z 2003 r. Nr 78, poz. 706)
14. *Ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o ratyfikacji Konwencji o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska* (Dz. U. Nr 89, poz. 970)
15. *Ustawa z dnia 13 maja 2011 r. o ratyfikacji Konwencji o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy, sporządzonej w Grenadzie dnia 3 października 1985 r.* (Dz. U. Nr 144, poz. 850)
16. *Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu* (Dz. U. poz. 774)
17. *Oświadczenie Rządowe z dnia 14 września 1976 r. w sprawie ratyfikacji przez Polską Rzeczpospolitą Ludową Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego przyjętej w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji* (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 191)
18. *Oświadczenie Rządowe z dnia 26 stycznia 1978 r. w sprawie przystąpienia Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej do Konwencji o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowisko życiowe ptactwa wodnego, sporządzonej w Ramsarze dnia 2 lutego 1971 r.* (Dz. U. Nr 7, poz. 25)
19. *Oświadczenie Rządowe z dnia 15 stycznia 1991 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, sporządzonej w Waszyngtonie dnia 3 marca 1973 r.* (Dz. U. Nr 27, poz. 113)
20. *Oświadczenie Rządowe z dnia 1 kwietnia 1993 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Europejskiej konwencji ramowej o współpracy transgranicznej między wspólnotami i władzami terytorialnymi sporządzona w Madrycie dnia 21 maja 1980 r.* (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 288)

21. Oświadczenie Rządowe z dnia 14 lipca 1994 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Europejskiej Karty Samorządu Terytorialnego sporządzonej w Strasburgu dnia 15 października 1985 r. (Dz. U. z 1994 r. Nr 124, poz. 608)
22. Oświadczenie Rządowe z dnia 31 stycznia 1996 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk, sporządzonej w Bernie dnia 19 września 1979 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 58, poz. 264)
23. Oświadczenie rządowe z dnia 20 marca 1991 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Europejskiej Konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawionej), sporządzonej w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 565)
24. Oświadczenie rządowe z dnia 30 marca 2002 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska, sporządzona w Aarhus dnia 25 czerwca 1998 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 78, poz. 707)
25. Oświadczenie Rządowe z dnia 8 maja 2002 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji o różnorodności biologicznej w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r. (Dz. U. Nr 184, poz. 1533)
26. Oświadczenie rządowe z dnia 7 marca 2002 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt, sporządzonej w Bonn dnia 23 czerwca 1979 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 2, poz. 18)
27. Oświadczenie rządowe z dnia 30 listopada 2011 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy, sporządzonej w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 211)

CULTURAL TOURISM IN THE NATURAL DIMENSION

Summary

Tourism has now become not only a kind of mass ritual with significant economic potential, but also an important cultural message. Covering various areas of human activity, tourism also applies to works related to broadly understood culture, including aspects of natural heritage. A number of international legal acts point to the interdependence of natural and cultural heritage and the need to treat them as an integral whole. There are close links between the protection of cultural and natural diversity that are of interest to cultural tourism. The UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity states that cultural diversity will be expressed in the originality and multitude of identities that characterize the groups and societies that make up humanity. In accordance with the Convention on Biological Diversity, cultural diversity and traditional farming methods with which endangered natural values are inextricably also require protection. Man is biologically and culturally shaped in specific conditions of the natural environment, which he considers suitable for himself. However, he transfers his anthropocentric values to nature, which has nothing to do with them. He watches it mainly through myths shaped in a culture that spreads and perpetuates them. Many cultural tourism goals are closely linked to the state of nature resources and the natural environment. There is a deeply humanistic sense of nature research and nature protection. This is important for the permanence and quality of human existence.

Key words: cultural tourism, natural heritage, cultural heritage, nature protection